

У. В. Щурко

Перспективи розвитку транскордонного співробітництва через залучення релігійних чинників

Розглядається роль релігійних чинників у формуванні інтеграційної моделі входження України в європейське та міжнародне співтовариство. Аналізуються позитивні та негативні моменти впливу релігійних чинників на процеси європейської інтеграції та посилення транскордонного співробітництва. Пропонуються шляхи прискорення інтеграційних процесів та зміцнення міжнародних зв'язків за допомогою залучення релігійних чинників.

Ключові слова: релігійні чинники, європейська інтеграція, транскордонне співробітництво, міжконфесійний діалог, екуменізм.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Складний переломний період політичного та соціально-економічного розвитку завершився чітким однозначним розумінням того, що європейський вектор розвитку став єдиним і остаточним вибором розвитку української держави. Багатовекторність попередніх років відійшла в минуле. На шляху до входження в європейське співтовариство Україна повинна враховувати увесь набір чинників, які можуть впливати на успішність проходження інтеграційного процесу, серед яких не лише економічні, політичні, соціально-культурні, але й етнонаціональні, релігійні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Серед українських науковців, що займаються дослідженням питань, пов'язаних з процесом євроінтеграції та налагодженням світових економічних зв'язків, можна виокремити А. Філіпенка (світова економіка, інтеграційні процеси та глобалізація), В. Чужикова (регіональна політика та стратегія ЄС, міжнародні відносини), А. Гальчинського (стратегії соціально-економічного розвитку), В. Геєця (міжнародна фінансова політика), А. Мокія (глобалізація світових господарських зв'язків, інноваційний розвиток), Н. Мікулу (міжнародна співпраця в межах євро регіонів) та ін. Використання різноманітних економічних механізмів є широко висвітленим у численних наукових працях (підручниках, монографіях, статтях доповідях) вітчизняних і зарубіжних дослідників, проте, залишається недостатньо опрацьованим

© У. В. Щурко, 2014.

питання використання релігійних чинників як одного з механізмів інтеграції українського суспільства у світову спільноту. Важливість його ролі не викликає сумнівів, що неодноразово підтверджувалось дослідниками релігійного середовища України (В. Єленський, С. Здіорук, А. Колодний, М. Маринович, О. Саган та ін.). Оскільки протягом декількох десятиліть релігійна тематика була забороненою (за часів існування Радянського Союзу, частиною якого була й Україна), зараз її актуальність зростає, виходячи за межу суто теологічних обговорень і міжконфесійних діалогів. При цьому варто зауважити, що питання впливу релігії на економіку та пов'язані з нею сфери не має достатнього емпіричного базису в сучасній Україні. Зважаючи на перелічені аргументи, **метою** даного дослідження поставимо розкриття потенційних важелів впливу релігійних чинників на євроінтеграційні процеси, що проходять в Україні, формування проєвропейського середовища і транскордонне співробітництво. Розкриваючи тему, необхідно:

- здійснити аналіз об'єднавчо-інтеграційних процесів у релігійному середовищі;
- охарактеризувати позитивні та негативні сторони взаємодії та діяльності релігійних інституцій в межах та поза межами країни;
- запропонувати механізми взаємодії держави і релігійного середовища в контексті євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна володіє багатою та різноманітною духовною спадщиною, в якій християнська традиція є домінуючою. Кожен аспект життя українського народу (культурного, суспільного, економічного, політичного) можна зрозуміти, лише врахувавши внесок в його розбудову християнства, з його вченням, етичними нормами, церковним мистецтвом. На території нашої країни ще з X століття поєднувалися впливи Сходу (мусульманського і християнського) та Заходу (католицького і протестантського), що часто об'єднувалися або протидіяли. Саме періоди такого гострого протистояння спонукали до пошуку шляхів порозуміння та єднання. Такі історичні, геополітичні та етнокультурні особливості продовжують виявлятися в сучасних стосунках між різними конфесіями, і зараз потребують особливо глибокого розуміння [1, с. 5].

Конфесійна карта України виглядає так: понад 95% релігійних організацій вважають себе християнськими, 1,6% – сповідують іслам, 0,88% – юдаїзм, 0,44% – буддизм, інші східні релігії, 0,29% – неоязичницькі вірування, 0,9% – інші віросповідання [2, с. 68-72]. Серед конфесійного складу України переважає православ'я – 51,8%, далі йде протестантизм

29,1%, 11,5 % – УГКЦ, 3,3% – РКЦ, 1,6% – мусульмани, 0,9% – юдаїзм, 0,4% – східні культури, 1,4% – інші [3, с. 465].

Аналіз релігійної ситуації в Україні дає підстави стверджувати про стійку поліконфесійність української нації, що зберігається впродовж десятиріч років. Історичний досвід попередніх століть показує невдалі спроби утвердити на українській землі єдину християнську національну церкву, хоча на даному етапі зростання національної та історичної самосвідомості щораз більшої популярності набирає ідея створення національної Церкви «як елемента національної ідеї, що може стати стратегією національного поступу» [4, с. 82]. Досвід існування національної церкви як домінуючої в певному регіоні релігійного напрямку мають окремі країни світу, де релігії адаптувалися за тривалий час існування до місцевої культури та стали фундаментом поступу нації (наприклад, католицизм – в Італії, Польщі, православ'я – в Болгарії та Грузії, іслам – в Ірані, Саудівській Аравії, Туреччині). Часто така національна релігія існує як аналог найбільш прийнятної духовної ідеології, яка залучається державою до розв'язання стратегічно важливих завдань. Принцип «окрема нація (в європейському розумінні – нація-держава) [4, с. 20] – окрема держава» базується саме на такому розумінні.

У достатньо неоднорідному релігійному середовищі України переважаючим є все ж православне спрямування (за даними Державного комітету у справах релігій, на 1 січня 2014 р. в Україні налічувалось 18811 православних релігійних організацій, з яких: 12714 релігійних організацій, що належать до УПЦ (МП), 4661 – УПЦ (КП), 1185 – УАПЦ) [5]. Попри глибоке вкорінення православ'я в українську культуру, свідомість, традиції, через складну й суперечливу роль в історії України православної церкви важко стати загальнонаціональною: залежно від періоду розвитку вона відігравала консолідуючу або дезінтегруючу роль. Зовсім іншою в плані консолідації українського суспільства є ситуація з об'єднанням Церков православного спрямування: УПЦ МП, УПЦ КП, УАПЦ – в помісну Українську Православну Церкву. Світова практика підтверджує, що традиційно православні країни – Греція, Грузія, Болгарія, Росія, Румунія та інші, маючи власні помісні церкви, володіють потужним чинником позитивного впливу на зміцнення їх внутрішньо – та зовнішньополітичних позицій [3, с. 96; 6]. У даному контексті слід наголосити на важливості дотримання прав і гарантування свобод усім представленим на території України релігіям і конфесіям, щоб надмірним втручанням у релігійні справи чи вивищенням якоїсь конкретної конфесії не спровокувати міжконфесійні чи міжрелігійні протистояння.

Світова християнська спільнота прагне залучити українські церкви до міжнародних екуменічних процесів. Усвідомлення сучасних викликів і готовність дати на них християнську відповідь, осмислення власної церковної ідентичності та пошук спільної християнської сутності – вимога сьогодення [1, с. 45]. Духовний потенціал українського народу дозволяє говорити про розвиток і утвердження релігійно-духовних принципів в українському суспільстві, а також виступати своєрідним взірцем-мотивацією в суспільно-економічній діяльності. У той час, коли в Західній Європі говорять про занепад релігії, 4/5 українців стверджують, що в Україні сьогодні є більше віруючих, ніж десять років тому [6, с. 52]. Проілюструвати ситуацію можна, використовуючи дані Європейського Дослідження Цінностей, що проводилось в країнах Європи в 1990-99 роках, куди також були включені країни колишнього Радянського Союзу, зокрема й Україна. Варто зазначити, що релігійність в Україні є вищою, ніж в країнах Західної Європи, але поступається країнам Центрально-Східної Європи (віруючими в Європі загалом вважають себе 66,5% населення, в Україні – 77%, в Польщі – 93,9%), хоча протягом останнього десятиліття спостерігаються зміни в бік зниження релігійності в країнах Європи.

Кожна з конфесій, присутніх в Україні, представлена чисельними громадами вірних в країнах ЄС, з якими Україна межує безпосередньо. Так, в Угорщині, Польщі та Словаччині домінуючою релігійною конфесією є католицька, в Румунії – православна. Існування цих конфесій в Україні створює передумови розвитку співпраці в релігійно-культурній сфері, не лише на рівні суто релігійних обмінів між при церковними організаціями, але у вигляді релігійного, культурного, освітнього туризму та інших форм співробітництва. Розглядаючи таблицю 1, де подані елементи релігійної мережі прикордонних з ЄС областей, можна побачити, що така тісна співпраця на рівні релігійних управлінь уже існує: серед священнослужителів 3-6% становлять іноземці (загалом по Україні їх частка 3,5%).

Питання про християнське коріння Європи часто обговорюється в політичному та соціокультурному середовищі ЄС, а в дискусіях про важливість християнських цінностей у політичних, економічних, культурних, суспільних процесах вона намагається активно залучати країни Центрально-Східної Європи до спільного процесу їх утвердження. Наявність в Україні християнських церков усіх спрямувань (православних, католицьких, протестантських) дає можливість брати участь у діалогах з представниками цих Церков за кордоном і, будучи учасниками міжнародних відносин, виступати одним з найбільш ефективних чинників впливу на процес європейської та міжнародної інтеграції.

Таблиця 1

Релігійна мережа областей України, що межують з країнами ЄС*

Назви областей	Кількість зареєстрованих / незареєстрованих релігійних організацій							Кількість					
	Всього							в тому числі				Недієвних шкіл	Періодичні видань
								Управління – епархії, дієцезії	Монастирі	в них ченців	Місії		
Волинська	1459	20	7	16	186	7	2	7	304	1378	14	935	7
Закарпатська	1662	185	12	53	459	7	9	6	519	1571	46	806	14
Івано-Франківська	1336	-	9	31	266	16	6	10	374	1098	13	294	11
Львівська	2913	-	21	50	874	19	2	18	1238	2537	79	1113	23
Одеська	1207	22	12	16	374	17	2	11	288	966	41	431	12
Чернівецька	1108	134	9	16	412	5	-	8	10	1804	29	412	5
Всього по Україні:	32639	1826	255	432	6685	340	74	196	9012	29892	783	12633	377

*Дані станом на 01.01.2009 р. [8; 7].

Попри усі позитивні сторони діяльності українських церков, часто виражена нестабільність розвитку релігійного середовища (внутрішньоправославна непорозуміння, конфлікти в православно-мусульманських стосунках, суперечки в греко- і римо-католицько-православному діалозі) створює перешкоди українській державі на її шляху до європейського співтовариства. У Європі бажано бачити безпроблемну Україну, яка стабільно розвивається, твердо дотримуючись цінностей демократії і свободи для усіх своїх громадян [3, с. 538]. Тут розглядається не лише політичний чи економічний аспекти, але й духовний і культурний. Забезпечення сталого розвитку в усіх сферах є вимогою європейського союзу до усіх країн – претендентів на вступ в ЄС. Таким чином, впорядкування власного конфесійного простору набуває для України важливості одного з ключових завдань у загальному контексті політико-економічних трансформацій. Вирішивши основні проблеми, що існують релігійно-державному житті та у сфері реформування релігійно-церковного аспекту суспільних відносин, можна буде якнайширше залучити функціональний потенціал релігійно-церковної сфери для прискорення євроінтеграційних процесів.

На сучасному етапі розвитку української держави перед релігійними чинниками відкривається реальна нагода проявити свою інтегруючу силу – через формування стійких зв'язків на основі віри між українськими громадянами та їхніми духовними братами й сестрами як в межах країни, так і за кордоном.

Незважаючи на повільний і суперечливий перебіг духовної ідентифікації українців із сім'єю європейських народів, усе ж існують постійні спроби з боку різних церков вести такий культурний діалог. Причиною виникаючих у цьому питанні труднощів можна назвати історичний чинник: протягом кількох століть український народ належав до різних імперій, будучи відірваним від європейського контексту як повноправний суб'єкт міжнародних відносин. Усвідомлюючи необхідність самоідентифікації та позиціонування себе рівноправним членом європейського духовного простору та релігійно-церковних процесів, актуалізується комунікативно-інтегруюча діяльність конфесій. Релігійні організації та церкви мають можливість виступати сполучною ланкою в духовно-культурному діалозі між народами, сприяти обмінові відповідним досвідом, що є особливо важливим для формування спільного духовного простору [7, с. 541]. У даному контексті варто зазначити, що максимально ефективне функціонування національної релігійно-церковної сфери та її потенціалу є корисним і ефективним важелем впливу на процес здійснення українським народом європейського вибору.

У питаннях транскордонного співробітництва Львівська область може відігравати провідну роль, оскільки межує з двома польськими воєводствами: Підкарпатським і Люблінським. Як у Польщі (де домінує католицизм), так і у Львівській області (домінує греко-католицизм) церква як суспільна інституція наділена потужним потенціалом у вирішенні проблем міжнародної співпраці, соціально-економічного розвитку, питаннях інтеграції. У західних (прикордонних) областях України церква є інституцією, довіра до якої та вплив на суспільне життя є найбільшими (90% мешканців вважають себе віруючими).

Висновки. Зважаючи на зростаючу потребу пропагування та поширення моральних цінностей в українському суспільстві, потенційні та реальні можливості залучення релігійно-духовного чинника в поглиблення транскордонного співробітництва, зупинимось на заходах, які доцільно було б вжити для поглиблення співпраці України з країнами ЄС та транскордонного співробітництва з Польщею, зокрема: (1) розвинути й облаштувати інфраструктуру релігійного, сакрального та культурного туризму в прикордонних територіях; в т. ч. вдосконалити спільну систему інформаційного забезпечення (тематичні друковані та Інтернет-путівники основних відпустових місць, релігійних святинь, представлених на території транскордонного регіону); (2) проводити науково-практичні семінари для працівників державних установ, громадських організацій, митниці щодо релігійних організацій, відпустових місць, а також потенційних загроз національній безпеці у сфері транскордонної релігійної співпраці; (3) започаткувати рекламно-презентаційні заходи, зокрема міжнародну виставку (на зразок ЕХРО) сакрального мистецтва та промислу, де могли б презентуватися найновіші українські та польські розробки для облаштування сакральних споруд та проводити обговорення проектів нових церков, та ін.

Запровадження таких заходів дасть змогу ширше використовувати потенціал культурно-релігійної співпраці транскордонних регіонів як важливого аспекту поглиблення просторово-секторальної інтеграції України з країнами Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Турій О. Історичні оставини й тенденції розвитку релігійного життя та міжконфесійних взаємин у сучасній Україні / О. Турій // Віра після атеїзму: релігійне життя в Україні в період демократичних перетворень і державної незалежності / за ред. М. Томки й О. Турія. – Львів : Видавництво УКУ, 2004. – 228 с.
2. Таблиця змін мережі релігійних організацій України / уклад А. Колодний // Релігійна панорама. – 2004. – №2.

3. Здіорук С. І. Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні ХХІ століття: монографія / С. І. Здіорук. – К. : Знання України, 2005. – 552 с.
4. Гаврилишин Б. Дороговкази в майбутнє. До ефективніших суспільств. Доповідь Римському клубові / Б. Гаврилишин ; пер. з англ. Л. Лещенко. – К. : Основи, 1993.
5. Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2014 р.) // Релігійно-інформаційна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr2014/55893>
6. Томка М. Релігія та Церкви відродженої нації / М. Томка // Віра після атеїзму: релігійне життя в Україні в період демократичних перетворень і державної незалежності / за ред. М. Томки, О. Турія. – Львів : Видавництво УКУ, 2004. – 228 с.
7. Бондаренко В. Пріоритетні напрямки державно-церковної політики в Україні / В. Бондаренко // Актуальні проблеми державно-церковних відносин в Україні : наук. зб. – К. : ВіП, 2001.
8. Статистика релігійних організацій в Україні // Релігійно-інформаційна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics>

Щурко У. В. Перспективи розвитку трансграничного співробітництва шляхом залучення релігійних факторів.

Рассматривается роль религиозных факторов в формировании интеграционной модели вхождения Украины в европейское и международное сообщество. Анализируются положительные и отрицательные моменты влияния религиозных факторов на процессы европейской интеграции и усиления трансграничного сотрудничества. Предлагаются пути ускорения интеграционных процессов и укрепления международных связей посредством привлечения религиозных факторов.

Ключевые слова: религиозные факторы, европейская интеграция, трансграничное сотрудничество, межконфессиональный диалог, экуменизм.

Shchurko U. V. Prospects for the development of cross-border cooperation through the involvement of religious factors.

This paper examines the role of religious factors in shaping the integration model of involvement of Ukraine into the European and international community. The positive and negative impact of religious factors on the process of European integration and strengthening cross-border cooperation is analyzed. Ways of accelerating the integration process and strengthening of international links through the involvement of religious factors are offered.

Key words: religious factors, European integration, cross-border cooperation, interreligious dialogue, ecumenism.